

Original Research

Providing A Model To Solve The Challenges Facing The Participation Of People And Community Institutions In The Fight Against Environmental Crimes

Hasan Haji Tabar Firooz Jani ^{1*}, Nima Parvaneh², Maral Darbandi³

1 Associate Professor of Criminal Law and Criminology, Department of Law, Faculty of Humanities, Qaimshahr Branch, Islamic Azad University, Qaimshahr, Iran.

2 PhD student in Criminal Law and Criminology, Department of Law, Faculty of Humanities, Ayatollah Amoli Science and Research Unit, Islamic Azad University, Amol, Iran.

3 PhD in Political Science, Department of Political Science, School of Law and Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Article ID: 1401050138616

Received:

September 29 ,
2021

Accepted:

February 17 ,
2022

Available online:

March 6, 2022

Keywords:

Model, solving challenges, people's participation, social institutions, struggle, environmental crimes.

Main Subjects:

Civil Law

Abstract

Environmental crises related to the destruction of the ozone layer, nuclear waste storage, industrial and chemical waste management, etc. Environmental crimes are any type of current or current omissions that cause severe damage to the environment and human health. Environmental crimes against parts are defined as crimes against living organisms and the environment of these organisms, and the excessive increase of these serious environmental damages has been caused. To provide a model to fight against environmental crimes. which has been investigated by survey method, The statistical population of this article is about 31 environmental activists in the country, who were interviewed in the form of an open-ended questionnaire, and at first, the challenges facing the participation of people and community institutions in the fight against environmental crimes were analyzed using factor analysis. And pls software has specified to confirm the relationship between these factors, then the relationship between these challenges and environmental crimes in the form of The ranking was examined using Friedman's test, and at the end, a model for influencing environmental crimes, taking into account public participation and government institutions, was presented.

*Corresponding Author: Hasan Haji Tabar

Address: Associate Professor of Criminal Law and Criminology, Department of Law, Faculty of Humanities, Qaimshahr Branch, Islamic Azad University, Qaimshahr, Iran.

Email: Hajitabar@yahoo.com

ارائه‌ی الگویی جهت رفع چالش‌های فراروی مشارکت مردم و نهادهای جامعه‌ی در مبارزه با جرایم محیط‌زیستی

حسن حاجی تبارفیروز جانی^{۱*}، نیما پروانه^۲، مارال دربندی^۳

۱ دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد قائم شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم شهر، ایران.

۲ دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد علوم و تحقیقات آیت الله آملی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.

۳ دکتری علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

کد مقاله: ۱۴۰۱۰۵۰۱۳۸۶۱۶

چکیده	تاریخ دریافت: ۷ مهر ۱۴۰۰
بحران‌های زیست محیطی مربوط به تخریب لایه اوزن، نگهداری زباله‌های هسته‌ای، مدیریت ضایعات صنعتی و شیمیایی و... را می‌توان در اطراف زندگی به صورت ملموس مشاهده نمود. جرائم زیست محیطی هر نوع فعلی یا ترک فعلی گویند که سبب آسیب و صدمه و شدید به محیط‌زیست و سلامت بشر گردد، جرایم زیست محیطی علیه اجزای به جرایم علیه موجودات زنده و محیط‌زیست این موجودات اطلاق می‌شود و افزایش بی‌رویه‌ی این آسیب‌های جدی محیط‌زیستی سبب گشته است تا به ارایه‌ی مدلی در جهت مبارزه با جرایم محیط‌زیستی پرداخته شود. که با روش پیمایشی مورد بررسی قرار گرفته است، جامعه‌ی آماری این مقاله تعداد در این بررسی در حدود ۳۱ نفر از فعالان محیط‌زیست کشوری است که در قالب پرسشنامه باز از این تعداد مصاحبه به عمل آورده و در ابتدا چالش‌های فراروی مشارکت مردم و نهادهای جامعه‌ی در مبارزه با جرایم محیط‌زیستی را با استفاده از تحلیل عاملی و نرم‌افزار pls مشخص کرده تا به تاییدی جهت ارتباط بین این عوامل دست پیدا شود، سپس ارتباط این چالش‌ها را با جرایم محیط‌زیستی به صورت رتبه‌بندی با استفاده از آزمون فریدمن مورد بررسی قرار داده و در انتها مدلی جهت تاثیرگذاری بر جرایم محیط‌زیستی با در نظر داشتن مشارکت مردمی و نهادهای دولتی ارائه شده است.	تاریخ پذیرش: ۲۸ بهمن ۱۴۰۰
	تاریخ انتشار: ۱۵ اسفند ۱۴۰۰
	کلیدواژه‌ها: الگو، رفع چالش‌ها، مشارکت مردم، نهادهای جامعه‌ی، مبارزه، جرایم محیط‌زیستی.
	محوذرات موضوعی: حقوق مدنی

*نویسنده مسئول: حسن حاجی تبار فیروز جانی

آدرس: دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد قائم شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم شهر، ایران.

ایمیل: Hajitabar@yahoo.com

۱-مقدمه

در حقوق، مسولیت عبارت است از تکلیف قانونی شخص به رفع ضرری که به دیگران وارد آمده است. (داراب پور، مهراب، ۱۳۷۸، ص ۲۳) در حقوق بین الملل، مسؤولیت بین المللی نهادها عبارت است از تکلیفی که به موجب حقوق بین الملل به یک نهادها تحمیل می شود تا خسارات وارده به نهادها دیگر را که ناشی از اعمال یا خودداری از انجام تکلیف بوده، جبران کند. (بلد سو، رابرت بو سچک، بولسلا، ص ۸۵) البته به همین سادگی نیست، زیرا که مسؤولیت بین المللی نهادها یکی از عمده ترین مباحث حقوق بین الملل به شمار می رود و درعین حال یکی از مباحثی است که اختلاف نظر نهادها در باب آن وسعت و دامنه ای گسترده دارد و شاید همین امر موجب گردیده است که باوجود بیش از نیم قرن مساعی پیگیر کمیسیون حقوق بین الملل سازمان ملل متحد، هنوز موضوع تدوین قواعد ناظر بر مسؤولیت بین المللی نهادها به صورت یک کنوانسیون بین المللی الزام آور جامه عمل به خود نپوشد. (حلمی، نصرت الله، ۱۳۸۹)

صرفنظر از این مباحث، مسؤولیت بین المللی، نهادی حقوقی است که به موجب آن، نهادها یا سازمان ها یا نهادهای بین المللی که اقدامات خلاف حقوق بین الملل به آنها منتسب می شود، باید از ورود خسارت جلوگیری و یا بر اساس موازین بین المللی خسارات وارده بر زیان دیده را جبران نمایند. در این باره باید گفت، کمتر محل تردید است هنگامیکه نهادها به کنوانسیون می پیوندند، تعهداتی را قبول می کنند که نقض این تعهدات موجب الزام به جبران خسارات می شود، حتی اگر در خود آن معاهده هم نیامده باشد.^۱ از سوی دیگر، محیط زیست پیرامون ما مشتمل بر اجزای مختلف مانند دریاها، رودخانه ها، هوا، خاک و گیاهان همه به یکدیگر وابسته هستند و به دلیل همین وابستگی عناصر زیست محیطی، هر نوع صدمه یا آلودگی می تواند توازن بین عناصر مربوط را از بین ببرد و همچنین لازم به ذکر است، هیچ اقدامی در جهان بدون مخاطره نیست و نیاز انسان به استفاده از منابع طبیعی و گسترش فعالیت های توسعه ای در سراسر جهان باعث شده که حتی در مواقعی که مخاصمه مسلحانه ای نیز در بین نباشد به منابع طبیعی و محیط زیست خسارات جبران ناپذیری وارد آید. با این توصیف، مسؤولیت بین المللی یک نهادها در رابطه با محیط زیست تنها ناشی از خطا و اشتباه نیست، بلکه ارتکاب اعمال مجزا ولی خطرناک نیز پدیدآورنده مسؤولیت بین المللی نهادهاست. پس میتوان گفت، خسارت چه ناشی از رخ دادن حادثه ای، مانند حادثه چرنوبیل (سیم بر، رضا، ۱۳۸۳، ص ۱۱۰) با نتیجه کارهای عادی یک کارخانه باشد، مانند کارخانه ذوب فلز تریل در کانادا در سال ۱۹۴۱ باشد یا این که بر اثر نقض تعهد پدید آید، مسؤولیت وارد کننده خسارت انکارناپذیر است.^۲ به سخن دیگر، نهادها صرفنظر از چگونگی وارد آمدن خسارت به محیط زیست در کشورهای دیگر، در برابر آن دارای مسؤولیت مدنی هستند. (Maryann Green, International Law, London, Pitman Publishing, 42,242)

^۱ رأی مورخ ۶۲ ژوئیه ۸۲۹۱ دیوان دائمی دادگستری بین المللی در پرونده کارخانه کورزف، بین آلمان و لهستان

^۲ این حادثه بدترین حادثه اتمی غیر نظامی تاریخ جهان است که در راکتور شماره ۴ نیروگاه چرنوبیل جایی در نزدیکی کیف پایتخت اوکراین در ۲۶ آوریل ۱۹۸۶ اتفاق افتاد. در اثر انفجار در راکتور بلوک ۴ تا سیسات اتمی، مواد رادیواکتیو برای ساختن حدود ۱۰۰ بمب اتمی آزاد شدند. در اثر این حادثه قریب به ۵ میلیون نفر آسیب دیدند، اگرچه مقامات شوروی سابق، پخش هرگونه خبری را در مورد این فاجعه در آن زمان به شدت ممنوع ساختند، فاجعه چرنوبیل دهشتناک ترین فاجعه تکنولوژیک انسانی در تمام تاریخ به شمار می آید.

به طور کلی، برای حمایت از محیط‌زیست در سیاست‌های دولتی دو نوع قواعد و مقررات حقوقی وجود دارد، یک نوع قواعد و اصول عام که از آنها میتوان به توقع حمایت از محیط‌زیست استفاده کرد؛ چه در دوران صلح و چه در دوران جنگ، نوع دوم قواعد و اصولی است که در خصوص حمایت از محیط‌زیست در جنگهای مسلحانه وارد شده است و این دو نوع از قواعد و اصول قرن‌ها پیش از شکل‌گیری اصول و قواعد بشر دوستانه در متون دینی و اسلامی آمده است و نیز این دو نوع قواعد و اصول در میثاق نامه‌ها و اعلامیه‌های بین‌المللی به چشم می‌خورد. جرایم علیه محیط‌زیست به اقداماتی اطلاق می‌شود که تحت شرایطی خاص، به آلودگی یا از بین رفتن و یا آسیب به مظاهر محیط‌زیست منتج می‌شود. اهمیت پیشگیری از این جرایم از این جهت است که با سلامتی «انسان»ها به صورت مستقیم ارتباط دارد. اغلب کشورها رژیم جزایی خاصی را در این مورد به اجرا می‌گذارند؛ بدین جهت این مهم به عنوان موضوعی ویژه در شکل دهی به سیاست جنایی تقنینی در مورد حفاظت از محیط‌زیست قابل مطالعه و بررسی است. در این مقاله بررسی چالش‌های فراروی مشارکت مردم و نهادهای جامعه‌ی در مبارزه با جرایم محیط‌زیستی پرداخته خواهد شد که تاکنون پیشینه‌ای در میان رشته‌ی حقوقی و با استفاده از نرم‌افزارهای تایید کننده و تکمیل کننده در سطح کشوری بدین شکل انجام نشده است.

۲- ادبیات نظری پژوهش

جوامع مختلف براساس نوع منطقه و شرایط آب و هوایی و اقلیمی خود، ابعاد خاص از محیط‌زیست را بیش از دیگر مشخصه‌های آن مورد توجه قرار می‌دهند. برای نمونه، کشورهایی مانند ژاپن که با آب(دریا، اقیانوس و...) بستگی زیادی دارند و صید جانداران و بهره‌وری از منابع آبی برای آن‌ها بسیار ضروری است، این بخش از محیط‌زیست بیشتر مورد توجه مردم این کشورها قرار دارد و آلودگی عمده محیط‌زیست را نیز، از همین دریچه می‌نگرند. البته این موضوع به معنای آن نیست که به جلوه‌های دیگر محیط‌زیست مانند هوا و خاک توجه ندارند.

به هر حال، صرف نظرات بینش‌های گوناگونی که درباره‌ی محیط‌زیست و مفهوم آن وجود دارد، این کلمه مانند هرواژه دیگر، دارای معانی لغوی و اصطلاحی مخصوص به خود است. همچنین دارای واژه‌های مترادف و هم‌معناست. به علاوه با در نظر گرفتن این نکته که محیط‌زیست دارای ابعاد و عناصر گوناگون است، آلودگی آن نیز دارای ابعاد مختلف خواهد بود. (قاسمی، ناصر، «، ۱۳۸۴، ص ۲۲).

از این رو حقوق به عنوان نماد نظام بخش جوامع در حوزه‌های عمومی و خصوصی می‌تواند به یکی از قوی‌ترین ابزارها در کاهش تخریب محیط‌زیست معرفی شود. افزایش آگاهی جوامع و دولت‌ها از مشکلات محیط‌زیستی و تهدیدات پیش‌روی آن‌ها موجب شد که در آن‌ها موجب شد که در طی چند دهه‌ی اخیر نشست‌هایی گسترده و متنوعی به منظور متوازن کردن اقدامات دولت‌ها و جامعه‌ی بشری در حوزه‌های محیط‌زیستی برگزار گردد.

روند روز افزون آلودگی‌های ناشی از صنعتی شدن در ایران، آلودگی اقتصادی و صنعتی، بهره برداری بی‌رویه و مصرف ناپایدار از منابع پایه و طبیعی، فعالیت‌های غیر عادلانه، آلودگی‌های منابع محدود آب شیرین، خاک و هوا در شهرهای بزرگ موجب گردید که بشر برای مقابله با این تهدید نیاز به اقدامی قاطع از طریق اتخاذ تدابیر مناسب داشته باشد. حقوق به عنوان مهمترین ابزار اجتماعی و فرهنگی در تنظیم روابط اجتماعی نقش مهمی را به عهده دارد. در این میان حقوق کیفری با توجه به ویژگی خاصی که دارد که همانا جنبه الزام آور و ضمانت اجرائی آن است که از کارآیی بیشتری برخوردار است. آسیب به محیط‌زیست می‌تواند اشکال متعددی داشته باشد، مانند: آلودگی‌ها (آب و خاک و هوا و تخریب جنگل‌ها و مراتع) و بدین لحاظ، جرائم زیست محیطی را می‌توان به دسته‌هایی تقسیم‌بندی نمود مانند: جرایم ارتكابی نسبت به عناصر جاندار و بی‌جان که با توجه به شدت و ضعف آن‌ها مجازات‌هایی برای در نظر گرفته شده است. به این منظور باید به مفهوم منابع

طبیعی یا سرمایه‌های محیط‌زیست همانند میراث مشترک بشر ارزشی در خور داده شود و کوشش شود که متون مربوط به قانون حفاظت محیط‌زیست ساده‌تر شده و به سازمان حفاظت محیط‌زیست صلاحیتی تام و مؤثر در این زمینه اعطا گردد و سازمان‌ها و نهادهای دیگر نیز ملزم به همکاری با این سازمان شوند.

همچنین، باتوجه به ارتکاب اشکال مختلف آلودگی، تخریب و به طور کلی جرایم علیه محیط‌زیست دارای تأثیر زیان باری بر سلامت و بهداشت عمومی انواع جانداران به ویژه موجودات انسانی می‌باشد و این که تنها با مجازات و اقدامات سرکوب‌گرانه و اعمال و اجرای آن‌ها به مجرمین نمی‌توان امیدوار بر پیشگیری از وقوع جرایم علیه محیط‌زیست و یا کاهش آن شد. از این رو، شایسته است که تدابیر و روش‌های دیگری جهت پیشگیری و یا کاهش امکان پیش‌آمد جنایی مربوط به جرایم زیست محیطی تحت عنوان روش‌های پیشگیرانه غیرکیفری و کنشی از طریق حذف و خنثی سازی و یا تغییر موقعیت‌های و یا عوامل یا فرایندهای جرم زا در قالب روش‌های پیشگیرانه اجتماعی و وضعی را مورد پیش بینی قرارداد و این که به کارگیری و اعمال این روش‌ها منوط به شناسایی آن عوامل و فرایندها و موقعیت‌های مؤثر در ایجاد و تکوین جرایم علیه محیط‌زیست است. لذا، تحقیق پیرامون شناسایی عوامل مؤثر در ایجاد جرایم علیه محیط‌زیست و نیز ارائه راهکارها و تدابیر پیشگیرانه در قالب یک تحلیل جرم شناختی ضروری و حائز اهمیت است.

۳- روش تحقیق

برای پیشگیری از جرایم زیست محیطی شیوه‌های مختلفی اعم از کیفری و غیر آن مورد استفاده قرار می‌گیرد که در این میان کارشناسان محیط‌زیست نیز راه‌هایی را به عنوان شیوه‌های پیشگیری از آسیب به محیط‌زیست معرفی می‌نمایند روش گردآوری مطالب در تحقیق حاضر، به صورت توصیفی تحلیلی در بخش نظری و تحلیل آماری در بخش گردآوری داده‌ها می‌باشد، اطلاعات و داده‌های مورد نیاز به روش اسنادی و کتابخانه به دست آمده است، و در تهیه مطالب از منابع داخلی و خارجی اعم از کتاب‌ها، مقاله‌ها، تقریرات درسی، پایان نامه‌ها و حتی منابع اینترنتی و... استفاده شده است. همچنین ابزارگردآوری اطلاعات آماری از نوع پرسشنامه است. در این بررسی ابتدا ۱۳ نفر از فعالان محیط‌زیست کشوری را مد نظر قرار داده و با آن‌ها مصاحبه‌ی باز صورت گرفته و سپس با استفاده از نرم‌افزار qda مهمترین این چالش‌ها شناسایی و در نهایت به ارائه‌ی راهکارهایی در جهت رفع این چالش‌ها پرداخته شده است. سپس چالش‌های فراروی مشارکت مردم و نهادهای جامعه‌ی در مبارزه با جرایم محیط‌زیستی را با استفاده از تحلیل عاملی و نرم‌افزار pls مشخص کرده تا به تاییدی جهت ارتباط بین این عوامل دست پیدا یابیم، سپس ارتباط این چالش‌ها را با جرایم محیط‌زیستی به صورت رتبه‌بندی با استفاده از آزمون فریدمن مورد بررسی قرار داده و در انتها مدلی جهت تأثیر گذاری بر جرایم محیط‌زیستی با در نظر داشتن مشارکت مردمی و نهادهای دولتی ارائه شده است.

۴- جرایم زیست محیطی و عوامل مؤثر بر آن

۴-۱- ضعف و ناکارآمدی تدابیر نظارتی و مبارزه با جرایم علیه محیط‌زیست از سوی مسؤلان

دولتی و غیردولتی

مسئولیت دولتی ناشی از خسارات محیط‌زیستی، یکی از مفاهیم حقوقی مهمی که روابط بین دولت‌ها را تنظیم کرده و اصل حاکمیت دولت‌ها است. مطابق این اصل، دولت‌ها در استفاده از منابع طبیعی شان در داخل سرزمین خود، آزاد هستند تا حدی که، با حقوق مشابه دولت‌های

دیگر در این زمینه تداخل پیدا نکنند. از این رو، اصل حاکمیت دولت‌ها، تضمین کننده، حق بهره برداری مستقل، از منابع طبیعی موجود خود و نیز حق عدم تعرض به سرزمین دیگران است. اگر فعالیتی دولتی منجر به خسارت محیط‌زیستی فرامرزی یا خطر ایجاد چنین خسارتی شود، دولت مزبور، مورد سؤال واقع می‌شود. به منظور حل چنین مشکلی، مفاهیم چند در حقوق توسعه یافته است که، همه آن‌ها، زمانی که بر مورد خاص اعمال می‌شوند، با مشکلات جدی مواجه شده و برای حل اختلافات کافی نیستند. در عمل نیز، احراز مسئولیت ناشی از عمل متخلفانه در مورد محیط‌زیست دشوار است. زیرا، با میزان خسارت قابل توجه نیست، یا اینکه، قواعد مربوط به مسئولیت محض با مسئولیت ناشی از خطا به درستی در سطح بین‌المللی محقق نشده است. این مسأله منجر به آن شده است که، متخصصان حقوق، متفقاً میان «اعتبار»، و «مؤثر بودن» آن قائل به تفکیک شدند. مطابق آن دولت‌ها معمولاً به طور مستقیم، مسئول چنین اعمالی نیستند، مگر آن که، اثبات شده باشد که، آن‌ها متعهد به کنترل فعالیت‌های خطرناک افراد در محدوده حاکمیتشان بوده‌اند، اما کوتاهی کرده اند.^۳ اما با توجه به صنعتی شدن و افزایش خطرات ناشی از خسارات زیست محیطی فرامرزی، نیاز فزاینده‌ای به ایجاد قواعد ویژه‌ای وجود دارد که، دقیقاً قابل اعمال باشند و مؤثر بودن را نیز در برگیرند. احراز نقض قواعد اولیه حقوق توسط یک دولت، پیش شرط حق دولت زیان دیده، برای دریافت غرامت است. اگر این نقض اثبات شود، دولت متخلف، مکلف به جبران کلیه خسارات بوده و در غیر این صورت، مکلف به جبران هیچ چیزی نیست. (تقی‌زاده انصاری، ص ۱۰۹).

در حقوق ایران به طور صریح هیچ قانونی حق دسترسی سازمان‌های غیردولتی را به مراجع قضایی مورد شناسایی قرار نمی‌دهد و این امر را به متولیان دولتی محدود می‌کند. (رمضانی قوام آبادی محمدحسین، ۱۳۸۷، صص ۱۰۵-۱۰۲) این خلاء حقوقی مشکلات عملی بسیاری برای سازمان‌های زیست محیطی که در صدد واکنش در قبال آسیب‌های زیست محیطی هستند، ایجاد می‌کند. با این وجود در حقوق موضوعه‌ی ایران، به استناد برخی مقررات پراکنده و ارائه‌ی و تفسیری موسع از آن‌ها می‌توان حق دسترسی به مراجع قضایی را استنباط نمود. (پیشین، همان، صص ۱۲۰-۱۱۰).

عدم تصریح به حق سازمان‌های غیردولتی برای دادخواهی، یکی از عوامل ضعف در سیاست کیفری می‌باشد که می‌تواند موجبی برای جلوگیری از حضور این سازمان‌ها شود؛ با توجه به واقعیت کنونی و ماهیت جرایم زیست محیطی، محرومیت این سازمان‌ها از دسترسی مراجع قضایی منطقی به نظر نمی‌رسد. (طباطبایی مؤتمنی ۱۳۸۱، صص ۲۸۹-۲۸۷).

در جمع‌بندی کلی می‌توان ضعف و ناکارآمدی تدابیر نظارتی و مبارزه با جرایم علیه محیط‌زیست از سوی مسئولان دولتی و غیردولتی ذی‌ربط و موانع عمده‌ی پیش روی این سازمان‌ها را در پیشگیری و سرکوب جرایم زیست محیطی ناشی از عوامل زیر دانست؛ برخی از این عوامل، به این سازمان‌ها مربوط است و بعضی دیگر خارج از اقتدار آن‌ها می‌باشد

الف- تنوع بیش از حد سازمان‌های غیردولتی، در زمینه‌ی محیط‌زیست و عدم هماهنگی لازم در تعیین اهداف و سازوکارهای اجرایی بین آن‌ها؛

ب- روابط کم رنگ این سازمان‌ها با دولت و نهادهای دولتی

^۳ - براساس این نظریه دولت‌ها در صورتی مسئولیت دارند که حتماً در انجام تعهدات خود قصور کرده باشند.

ج- پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست محیطی بین سازمان‌ها و نهادهای دولتی و تصدی‌گری و سلطه گسترده دولت و نهادهای دولتی بر محیط‌زیست؛

د- فقدان قانونی جامع و مستقل در خصوص تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی؛

ه- فقدان ساز و کارهای قانونی مؤثر برای مشارکت فعالانه‌ی این سازمان‌ها در فرآیند کیفی؛

و- خلاء وجود وزارتخانه‌ی محیط‌زیست و عدم پاسخگویی رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست در مقابل مجلس شورای اسلامی را می‌توان از مهمترین عوامل برشمرد.

۴-۲- ناکافی، غیرمغرب و آموزش ندیده بودن مأموران حفاظت از محیط‌زیست

امروزه محیط‌زیست با مشکلات بسیاری از جمله تخریب جنگل‌ها، فرسایش خاک پیشروی و محدود شدن زمین‌های کشاورزی، تهی شدن دریاها از ذخایر آبی، بهره برداری بی‌رویه از منابع معدنی، انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری، آلودگی‌های هوا، آب، خاک، کاهش آب‌های زیر زمینی، از بین رفتن پوشش گیاهی و کاهش تنوع زیستی مواجه می‌باشد که نیاز است برای مقابله با این مخاطرات زیستی تلاش‌های فراوانی از سوی مسئولان و دستگاه‌های مرتبط و همچنین همه مردم انجام شود ولی باعنایت به رسالت خطیر اداری که به عهده مأموران حفاظت از محیط‌زیست گذاشته شده و انقراض گونه‌های جانوری، محیط‌بانان بر اساس شرح وظایف قانونی مسولیت اجرای قوانین و مقررات شکار و صید، حفاظت و بهسازی محیط‌زیست را در سطح حوزه استحفاظی خویش برعهده دارند. آنان در حفاظت از حیات وحش، اکوسیستم، جلوگیری از آلودگی محیط‌زیست، ممانعت از تجاوز با مناطق تحت کنترل سازمان حفاظت محیط‌زیست خدمت می‌کنند و محل خدمت این محیط‌بانان نیز عرصه‌های تحت مدیریت حفاظت زیست از جمله پارک‌های ملی، مناطق حفاظت شده، پناهگاه حیات وحش، مناطق شکار ممنوع و تالاب‌های بین‌المللی است که باید آشنایی کامل با مناطق پتانسیل‌های مناطق چهارگانه داشته باشند، لذا تعاریف این مناطق باید جهت آگاهی بیشتر محیط‌بانان ارائه شود. البته محیط بانان مشکلات فراوانی نیز دارند که در این زمینه می‌بایست به فقدان امکانات مناسب معیشتی محیط بانان، عدم آموزش و تعریف صحیح حمل و استفاده از سلاح و کمبود نیروی انسانی می‌توان اشاره نمود. (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، دوشنبه، ۱۶ آبان، ۱۳۹۰) مأموران محیط‌زیست به عنوان بازوی اجرایی و ناظر سازمان تلقی می‌شود. تجهیز فنی و علمی این افراد و نیز تأمین رفاهی آنان، مهمترین مؤلفه در تضمین کارایی آن‌ها در انجام حفاظت و پاسداری از محیط‌زیست است.

اما مشکلات مختلف این دسته مأموران همواره یکی از موانع اصلی تضمین حفاظت از محیط‌زیست بوده است؛ از جمله این مشکلات عبارتند از: تعداد بسیار محدود مأموران محیط‌زیست در استخدام سازمان و توانایی محدود سازمان در افزایش تعداد این افراد به گفته دبیرکل کانون عالی گسترش فضای سبز و حفظ محیط‌زیست ایران، برای هر ۲۴ هزار هکتار از مناطق حفاظت شده فقط ۲ نفر محیط بان وجود دارد. (خبرگزاری مهر، چهارشنبه، ۲۲ اردیبهشت، ۱۳۸۹).

عدم بهره‌مندی مأموران محیط‌زیست از حمایت‌های کامل قانونی در مواجهه جدی با متخلفین محیط‌زیست به ویژه شکارچیان مسلح، سطح رفاهی نامتناسب این افراد نسبت به سختی کار آن‌ها و آموزش‌های فنی و حقوقی ناکافی، کمبود بودجه و امکانات از مسائلی است که بارها توسط مسئولان سازمان حفاظت محیط‌زیست نیز مورد اشاره قرار گرفته و دولت باید فکری برای حل این مشکل کند، فرهنگ ضعیف مردم در حفاظت از طبیعت خانه ابدی و ازلی انسان و وجود سلاح‌های مجاز و غیر مجاز شکاری مهم‌ترین مشکلات محیط‌بانان در مسیر حراست از

طبیعت محسوب می‌شوند، انگیزه و تمایل کم به فراگیری و کسب آموزش‌های لازم توسط مأموران محیط‌زیست، از مشکلات دیگری که محیط‌بانان با آن‌ها مواجه‌اند، عدم آموزش کافی به دلیل ندادن اعتبارات به این بخش است.

جنبه دیگری که می‌توان به آن توجه کرد، عدم توجه به منابع اعتباری حفاظتی در محیط‌زیست است. متأسفانه در برخی نهادهای دولتی زمانی که با کمبود اعتبارات همراه‌اند از اعتبارات آموزش کم می‌کنند. در حالی که آموزش برای محیط‌بانان امری حیاتی است و در حفاظت از جان آن‌ها نیز بسیار مؤثر است. بنابراین زمانی که از اعتبارات بخش آموزش کم می‌شود، محیط‌بانان آموزش کافی نمی‌بینند و آن‌ها آموزش لازم برای حمل سلاح ندارند، پس شرایطی را که استفاده از سلاح را دادگاه‌ها آن‌ها نمی‌توانند از خود دفاع کنند و متأسفانه احکام سنگین قضایی برای آن‌ها صادر می‌شود. این درحالی است که محیط‌بانان باید هر شش ماه یک بار دوره‌های آموزشی را بگذرانند. (روزنامه سلامت نیوز، دوشنبه ۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۲).

۴-۳- کاستی‌ها و خلاءهای سیاست‌گذاری جنایی

اگر قوانین مربوط به محیط‌زیست با دقت و با توجه به اصول و اهداف نظام حقوقی کیفری تهیه و تنظیم شوند، اما متصدیان اجرایی از قبیل ضابطان و قضات به اهداف قوانین مربوط، اعتقاد و باور نداشته باشند، نظام عدالت کیفری در نیل به اهداف خود دچار گسست شده و عملاً در این حوزه توفیقی بدست نمی‌آید.

چنانچه در بخش‌های قبلی بیان شد رویه قضایی کشور در جرائم زیست محیطی بر مسامحه و ارفاق استوار است و یکی از ارزش‌های اساسی، چون حق حیات قرار گرفته است. دلایلی که باعث چنین وضعیتی شده است آن است که در اذهان قضات و ضابطان دادگستری، ارزش‌های زیست محیطی، چندان مهم و چشمگیر جلوه نمی‌کند. بنابراین به استفاده از ابزارهای کیفری در جهت حل معضلات زیست محیطی، تمایلی بروز نمی‌دهند و شاید از نظر آنان موضوعات زیست محیطی به اندازه سایر جرائم مهم نباشد. مصلحت محیط‌زیست ایجاب می‌کند از کارگزاران آن و خصوصاً محیط‌بانان حمایت جدی شود و قانون، تمام عیار پشتیبان اقدامات قانونی آن‌ها باشد، البته قصور یا تقصیر مامورین دولتی و عدم رعایت نظامات مقرر، نباید تجویز شود ولی در این مورد بخصوص و با توجه به انتقادی که همواره دوستداران محیط‌زیست به فقدان اهرم‌های مؤثر کنشی- واکنشی در مصاف متعرضین به محیط‌زیست داشته‌اند، به نظر باید سازمان محیط‌زیست و دستگاه‌های مسئول و (NGO)ها و... فعالانه‌تر وارد عمل شوند تا دل محیط‌بانان هم خالی نشود و متخلفین و شکارچیان غیر قانونی نیز ترغیب به ارتکاب جرم نشوند.

کاستی‌ها و خلاءهای سیاست‌گذاری جنایی را که قانونگذار در سیاست جنایی خود اشاره ننموده است را می‌توان به (عبدالهی محسن، فریادی مسعود، ۱۳۸۹: صص ۱۸۰-۱۴۳).

الف- خلاءهای سازمانی: به دلیل توسعه و تحول روز افزون مسایل و مشکلات محیط‌زیستی، ایجاد واحد اختصاصی برای برخی رسیدگی به برخی از امور حفاظت محیط‌زیستی مورد توجه واقع نشده است از جمله امور مربوط به توسعه و ترویج فن‌آوری‌های سالم از لحاظ محیط‌زیستی در کلیه بخش‌ها؛ ارائه آموزش‌های تخصصی حفاظت محیط‌زیست به بخش‌های صنعتی، اقتصادی و اجتماعی کشور؛ عدم داشتن واحدهای سازمانی فرابخشی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به منظور تحلیل ارتباط متقابل و تأثیر این مسائل با مسائل محیط‌زیستی؛ کنترل کیفیت

محیط‌زیستی کالاها و خدمات؛ و بازسازی و بهسازی محیط‌زیست زمینه‌های نوین و بسیار مهم را در اختیار ندارد و از لحاظ کیفی نیز زمینه علمی لازم برای پرورش یا ارتقای علمی چنین افرادی توسعه نیافته است (همان، ص ۱۸۷)

ب- مشکلات کارکردی عدم تحول و واکنش سریع: در خصوص کارکرد و نحوه مدیریت سازمان برخی اشکال‌های اساسی به چشم می‌خورد که تا اندازه‌ای به خلاءهای قانونی در این زمینه برمی‌گردد، اصل مهم در حفاظت از محیط‌زیست، پیشگیری و حفاظت بی‌درنگ و جبران سریع خسارت وارده پیش از گسترش آن است؛ اصلی که نیاز به سرعت عمل و کارآیی بالای سازمان حفاظت محیط‌زیست دارد. طبیعت نداشته است.

ج- معطل ماندن تصویب مقررات و استانداردها: به موجب بند (ب) ماده ۶، (ق.ح.ب.م.ز) یکی از وظایف مهم مسئولیت تهیه پیش نویس آیین‌نامه‌ها، استانداردها و مقررات فنی حفاظت محیط‌زیست و ارسال آن جهت تصویب به شورای عالی حفاظت محیط‌زیست یا هیأت وزیران را بر عهده سازمان گذارده یا می‌گذارند. با این وجود، در عمل به مواردی برمی‌خوریم که وظیفه استاندارد گذاری یادشده یا به واسطه عدم اهتمام سازمان و یا به دلیل عدم پی‌گیری مجدانه آن معطل مانده است.

د- نبود سازوکارهای دقیق بازرسی: رویکردهای نوین در مدیریت محیط‌زیستی بر پیشگیری و پیشبینی تخریب محیط‌زیست استوار شده است که این رویکرد مستلزم بهره‌مندی سازمان از سازوکارهای بازرسی و کنترل در کلیه بخش‌ها و کلیه مناطق کشور است. با آن که مأموران محیط‌زیست نهاد بازرسی مؤثری است اما دامنه عملکرد آن‌ها به بازرسی از مناطق حفاظت شده طبیعی و بازرسی از محل حسب دستور سازمان محدود است. اما سازمان در مورد بازرسی و نظارت بر نحوه رعایت ضوابط محیط‌زیستی در دیگر سازمان‌ها عملاً سازوکاری در اختیار ندارد و صرفاً باید منتظر ورود یک مورد تخریب عینی به محیط‌زیست و گزارش یا شکایت از آن شود تا آنگاه اقدام به اعتراض و در صورت امکان ممانعت از فعالیت تخریبی کند.

ه- عدم گزارش دهی و اطلاع رسانی مناسب از خلاءهای سیاست جنایی می‌باشد..

و- جایگاه سازمانی ضعیف قسمت امور حقوقی، با توجه به مشکلات حقوقی متعدد سازمان حفاظت محیط‌زیست با دیگر دستگاه‌های دولتی و غیر دولتی و نیز در حال توسعه بودن حقوق محیط‌زیست در کشور که توجه جدی به مسایل این حوزه حقوقی را دو چندان می‌کند، (دلماسی مارتی، می‌ری، ۱۳۷۸، ص ۰۷) قسمت امور حقوقی این سازمان باید نقش فعال و گسترده در حمایت از مواضع حقوقی سازمان و نیز تهیه مبانی حقوقی لازم با حفاظت از محیط‌زیست ایفا کند که لازمه‌ی آن برخورداری از جایگاه سازمانی شایسته و پرسنل مجرب و متخصص است.

۵- عدم شناسایی مسؤلیت کیفری اشخاص حقوقی در زمینه جرایم زیست‌محیطی

در مورد مسؤلیت مدنی اشخاص حقوقی، همگان توافق دارند، اما در خصوص مسؤلیت کیفری اشخاص حقوقی اختلاف نظر وجود دارد؛ با این همه با توجه به اهمیت نقش و نفوذ اشخاص حقوقی، اکثر حقوقدانان بر این باورند که در قوانین کیفری، باید اشخاص حقوقی دارای مسؤلیت باشند؛ زیرا جرائمی که توسط اشخاص حقوقی ارتکاب می‌یابد به مراتب بیشتر و مهم‌تر است. طرح بحث مسؤلیت کیفری اشخاص حقوقی در اینجا بیشتر از این جهت است که بسیاری از جرائم محیط‌زیست توسط اشخاص حقوقی، یعنی کارخانجات و کارگاه‌ها و شرکت‌ها ارتکاب می‌یابد (قوام، میر عظیم؛ ؛ ۱۳۷۵: ص ۱۰۱)

بدیهی است که این مشکل ابتدا باید در کلیات قانون مجازات اسلامی اصلاح گردد و قانونگذار به صورت کلی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را به رسمیت بشناسد و آنگاه متناسب با شخص حقوقی، ضمانت اجراهای کیفری مناسب را برای او در نظر بگیرد. بدیهی است با شناسایی و به رسمیت شناختن مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی قانونگذار باید در قانون آیین دادرسی کیفری قواعد و مقررات مخصوص را در نظر بگیرد. در حال حاضر با بررسی رویه قضایی می‌توان متوجه شد که پرونده‌های ناظر به اشخاص حقیقی با سرعت بیشتری به آنان رسیدگی می‌شود و منجر به صدور رأی می‌شود و به علاوه مجازات‌های مختلف از قبیل حبس، شلاق و جزای نقدی با شدت بیشتری نسبت به آنان اعمال می‌گردد، ولی در موردی که متخلفین و مجرمین اشخاص حقوقی هستند، علاوه بر اینکه رسیدگی به پرونده آنان بسیار کند بوده و گاهی اوقات چندین سال طول می‌کشد، مجازات‌های مقرر در قانون نیز با شدت و حدت بسیار کمتری نسبت به اشخاص حقیقی مسئول و یا مدیر آنان بکار می‌رود. (همان، ص ۱۵۶).

از سوی دیگر، گاهی اوقات قضات محاکم به جای توجه به قوانین و مقررات، ملاحظات و توجیهات غیر قانونی مستند رأی خود قرار می‌دهند.^۴ بنابراین ضروری است که قانونگذار با توجه به تحولاتی که در حوزه کیفری رخ داده است، تغییرات و اصلاحات لازم را در قوانین ایجاد کند. البته در نظام حقوقی ایران در قبال جرائم زیست محیطی به صورت محدود و جزئی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی پذیرفته شده است؛ به عنوان مثال ماده ۱۱ (ق.ح.ب.م) را می‌توان جلوه‌ای از مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی دانست که منجر به تعطیلی کارگاه و یا کارخانه می‌شود.^۵ البته تدبیر فوق اقدامی اداری محسوب می‌شود، ولی در صورت تأیید دادگاه، می‌توان آن را یک نوع تعطیلی دانست که مرجع قضایی نیز آن را تأیید کرده است، در برخی مصادیق دیگر قانونگذار به صورت روشن‌تر مسئولیت کیفری شخص حقوقی را با تحمیل مجازات بر مسئولان و دیگر اشخاص حقیقی کارخانه و یا کارگاه به رسمیت شناخته است.

به موجب ماده ۲۹ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا صاحبان و مسئولین کارخانه‌ها و کارگاه‌ها و شهرک‌ها و مجتمع‌های صنعتی آلوده کننده که بر خلاف مواد ۱۴ و ۱۶ و ۱۸ آن قانون عمل نماید برای بار اول به جزای نقدی از دو میلیون ریال تا پنج میلیون ریال و در صورت تکرار به حبس تعزیری از دو ماه تا شش ماه و جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا ده میلیون ریال محکوم می‌شوند. با این وصف به نظر می‌رسد

^۴ به عنوان مثال در یک مورد قاضی در مورد پرونده ای چنین اظهار نموده است: با توجه به اینکه نصب و تعبیه دستگاه تصفیه برای واحد آلوده کننده پر هزینه و گران می‌باشد، قاضی آن واحد را تبرئه نموده است. به نقل از قوام، ص ۱۵۶.

^۵ ماده ۱۱ مقرر می‌دارد که: « سازمان با توجه به مقررات و ضوابط مندرج در آیین نامه‌های مذکور در ماده ۱۰ کارخانجات و کارگاه‌هایی که موجبات آلودگی محیط‌زیست را فراهم می‌نمایند مشخص و مراتب را کتباً با ذکر دلایل بر حسب مورد به صاحبان یا مسئولان آنها اخطار می‌نماید که ظرف مدت معینی نسبت به رفع موجبات آلودگی مبادرت یا از کار و فعالیت خودداری کنند. در صورتی که در مهلت مقرر اقدام ننماید به دستور سازمان از کار و فعالیت آنها ممانعت به عمل خواهد آمد. در صورتی که اشخاص ذینفع نسبت به اخطار یا دستور سازمان معترض باشند می‌توانند به اعتراض را وارد را تشخیص دهد رأی به ابطال اخطار یا رفع ممانعت خواهد داد. رأی دادگاه قطعی است.»

که در قوانین کیفری، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به صورت تئوری ای منسجم مورد پذیرش واقع نشده است. با مطالعه تطبیقی در قوانین کیفری می توان پی برد که امروزه اکثر کشورها قائل به مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی اند.

سؤالی که ممکن است در اینجا مطرح شود این است که در شرکت های آلاینده محیط مسئولیت کیفری شرکت، کارگزاران و اشخاص حقیقی مؤثر در اتخاذ تصمیمات شرکت نیز دارای مسئولیت کیفری اند؟ در پاسخ به این سوال باید گفت که دکترین به این نظر تمایل دارد که شخص حقوقی و کارگزاران آن همزمان مسئولیت کیفری داشته باشند، مسئولیت کیفری مشترک محرک خوب، کافی و مؤثری برای شرکت ها بوجود می آورد تا مراقبت و نظارت لازم را نسبت به کارگزارانشان اعمال کنند و از سوی دیگر پذیرش این نظر مانع سوء استفاده از موقعیت شرکت ها می شود. (عبداللہی، محسن ۱۳۸۶: ص ۱۱۱)

در صورت پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به منظور کارآمدی و ارتقای میزان تأثیر مجازات ها، باید مجازات های خاصی متناسب با اشخاص حقوقی در قوانین کیفری در نظر گرفت؛ به عنوان مثال مطابق مقررات نظام حقوقی فرانسه در صورت تخطی اشخاص حقوقی در زمینه محیط زیست مجازات هایی طراحی شده است؛ یکی از این مجازات ها جزای نقدی است که البته میزان جزای نقدی در مورد اشخاص حقوقی با توجه به توانایی و امکانات آن ها، پنج برابر مبلغ اشخاص حقیقی در مورد همان جرائم است، همچنین، در صورتی که شخص حقوقی مرتکب جرمی گردد که آن جرم نسبت به شخص مستوجب سه سال حبس و یا بیشتر باشد، شخص حقوقی منحل می شود. تحت مراقبت قضایی قراردادن اشخاص حقوقی و نیز اعلام رأی از طریق مطبوعات و رسانه ها به مردم از مهمترین مجازات های اشخاص حقوقی است.

۶- بررسی آماری نشانه های عدم حفاظت از محیط زیست

پس از ارایه پرسشنامه ها به جامعه هدف، با تحلیل داده ها و کنار هم قرار دادن چندین باره ی کدهای باز در ظاهر متفاوت در راستای فرآیندی مشابه و هم معنی، اقدام به ادغام کردن کدهای باز، در قالب مفاهیمی انتزاعی تر نمودیم و کدها در ۹۶ مفهوم دسته بندی گردیدند که نهایتاً این مفاهیم نیز در ۳۳ مقوله طبقه بندی شدند. که از به کنار هم گذاشتن نشانه ها، مفاهیم و مباحث پرسیده شده در کنار هم قرار گرفته شده اند. که در نهایت در هفت مقوله پشتیبانی مناسب دولت در بخش محیط زیست، تنظیم مقررات بهینه، نظارت دولتی، مدیریت کارآمد، زیرساخت های بهداشتی و سرمایه گذاری های مناسب به صورت مقوله ای اصلی مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱. جدول مقوله بندی مفاهیم از نشانه ها

مقوله فرعی	منبع	تعداد در متن
عدم حفاظت و بهبود و بهسازی محیط زیست	۱E	۱
	۴, E۳, E۲, E۱E	۴
	۱۳E	۱

	, ۸, E۷, E۶, E۵, E۴, E۳, E۲, E۱E ۱۳. E۱۲, E۱۱, E۱۰, E۹E	۱۳
	۱۱, E۱۰, E۷E	۳

	۱۱, E۹, E۶, E۵, E۳, E۲, E۱E	۷
عدم پیشگیری از هرگونه تخریب	۶, E۵, E۱E	۳
	۹E	۱
	۳, E۱۲, E۱۱E	۳
عدم رسیدگی به کلیه امور جانوران وحشی و آبزیان آبهای داخلی	۵, E۲, E۱E	۳
	۱۱, E۹, E۶E	۳
	۱۳, E۱E	۲
	۱۰, E۸E	۲
	۱۲, E۹E	۲
اجرای غیرموفق شورای عالی حفاظت محیط زیست در خصوص صید و شکار	۸, E۶, E۵, E۴, E۳, E۲E	۶
	۱۲, E۱۰, E۹, E	۳
عدم تنظیم و اجرای مقررات صید و شکار	۱۱, E۱۰, E۹, E۶, E۴, E۳E	۶
	۲E	۱
	۹E	۱
	۱۱, E۹, E۸, E۵E	۳

عدم حفظ و نگهداری فضای حیاتی جانوران و	۱۲, E۳, E۲E	۳
	۵E	۱
	۹E	۲
	۱۳, E۸, E۷, E۱E	۴
	۱۰E	۱
	۱۳, E۱۱E	۲
عدم انجام تحقیقات علمی و اقتصادی در زمینه حفظ و بهسازی محیط زیست	, ۹ , E۸, E۷, E۶, E۵, E۴, E۳, E۲, E۱E ۱۳. E۱۲, E۱۱, E۱۰E	۱۳
نبود ضوابط به منظور جلوگیری از آلودگی محیط زیست	, ۹ , E۸, E۷, E۶, E۵, E۴, E۳, E۲, E۱E ۱۳. E۱۲, E۱۱, E۱۰E	۲۹
	۱۰, E۹, E۵E	۳
	۱۳, E۱۱, E۹, E۴E	۴
	۱۲, E۱۰, E۹, E۵, E۴E	۵
	۱۳E	۱
	۱۳, E۱۲E	۲
عدم حفظ حقوق اشخاص	۹, E۵E	۲
	۱۳, E۱۰E	۲
	۱۳, E۱۰, E۷E	۳
	۱۳, E۹E	۲
	۱۳, E۱۰, E۹, E۶E	۴

	۹, E۸, E۵, E۲E	۴
	۱۲, E۶, E۴, E۳, E۲E	۵
	۱۳, E۱۰, E۲E	۳
	۵, E۱E	۲
	۱۲, E۸, E۱E	۳
	۱۳, E۱۰, E۸E	۳
	۱۳, E۱۰E	۲

	۱۱, E۱۰E	۲
	۱۱, E۹, E۷, E۵E	۴
	۱۳, E۹, E۵, E۱E	۴
	۷, E۳, E۲E	۳
	۱۳, E۴, E۳E	۳
عدم اجرای برنامه‌های آموزش همگانی	۱۳, E۴E	۲
	۱۳, E۲E	۲
	۱۱, E۱۰, E۶, E۵E	۴
	۹, E۸, E۷E	۲
	۱۳, E۱۲, E۱۱E	۲
	۱۳, E۸, E۴, E۲E	۴
عدم ایجاد باغ وحش‌ها	۱۰, E۹, E۵, E۱E	۴
	۱۲, E۸, E۲E	۳

	۱۰, E۶, E۴, E۲E	۴
	۱۱, E۶, E۵, E۱E	۴
	۷, E۵, E۱E	۳
	۱۳, E۳, E۲E	۳
	۱۰, E۶, E۲E	۳
	۱۲, E۶, E۵E	۳
عدم برقراری هر گونه محدودیت زمانی و مکانی شکار و صید	۱۳, E۸, E۵E	۳
	۱۲, E۴, E۲E	۳
	۱۳, E۱۰, E۲, E۱E	۴
	۱۱, E۱۰, E۹E	۳
	۹, E۱E	۲
	۱۳, E۱۱, E۷, E۲E	۴
	۹, E۵, E۱E	۳
	۳E	۱
عدم همکاری با سازمانهای مشابه خارجی و بین‌المللی به منظور حفظ محیط زیست	۱۰, E۵, E۲E	۳
	۱۳, E۸, E۲E	۳
	۸, E۵E	۲
	۱۳, E۷, E۲E	۳
	۱۱, E۹, E۵E	۳
	۱۲, E۵E	۲

عدم نظارت و عدم مسئولیت حسن اجرای قانون مدیریت پسماندها	۵E	۱
	۲E	۱
	۶E	۱
	۷E	۱
عدم وجود نماینده‌ای در منطقه محیط‌زیستی حفاظت شده	۶E	۱
	۱۲E	۲
عدم مرجع ملی تشکیل شورای هماهنگی کنوانسیونهای تغییر آب و هوا	۹E	۱
	۹,۵۲E	۲

	۱۲,۵۳E	۲
	۱۱, ۵۲E	۲
	۹,۵۲E	۲
	۱۲,۵۳E	۲
	۱۱,۵۱۰E	۲
	۵E	۱
نبود سازوکارهای دقیق بازرسی	۱۳,۵۱۱E	۲
	۶,۵۲E	۲
	۱۲,۵۹E	۲
	۳E	۱
	۳E	۱

عدم تهیه و ارسال الگوهایی در جهت حفاظت از محیط زیست	۹, E۵, E۲E	۲
	۱۳E	۱
مشکلات رویه‌ای در سازمان‌های مرتبط	۱۳, E۵E	۲
	۱۲, E۲E	۲
	۱۳, E۱۰, E۹E	۳
	۶E	۱
	۵E	۱
	۹E	۱
	۱۲, E۵, E۲E	۳
	۹E	۱
	۱۰E	۱
	۱۲, E۸, E۶E	۳
	۹, E۲E	۲
	۵E	۱
جایگاه سازمانی ضعیف	, ۸, E۷, E۶, E۵, E۴, E۳, E۲, E۱E ۱۳. E۱۲, E۱۱, E۱۰, E۹E	۱۳
	۳E	۱
ناکارآمدی قسمت امور حقوقی	۱۲, E۷, E۵E	۳
	۱۳, E۸, E۵, E۱E	۴
	۹, E۸, E۲E	۳
	۱۳, E۸, E۴, E۲E	۴

	۱۲, E۸, E۵, E۳E	۴
نبود برنامه جامع حفاظت محیط‌زیست و توسعه پایدار کشور	۹, E۵E	۲
	۷, E۴, E۲E	۳
	۱۰, E۸, E۶E	۳
	۱۲, E۱E	۲
	۱۳, E۱۱E	۲
	۱۱, E۱E	۲
	۶, E۴, E۳E	۳
	۹, E۱E	۲
	۱۳, E۲E	۲
	۱۱, E۷, E۶E	۳
عدم تمرکز تراکم صلاحیتها	۳E	۲
تضاد بهره‌برداری	۹, E۶, E۲E	۳
فقدان آیین مشخص برای همکاری	۱۲, E۹, E۷, E۶E	۴
	۱۳, E۱۱, E۱۰E	۳
	۱۲, E۴, E۳E	۲
وجود حل اختلافات ضعف ساز	۵E	۱
	۹, E۷E	۲
	۲E	۲
ناکارایی ساز و کارهای موجود	۶E	۲

فقدان ساز و کارهای نظارتی بر سازمانها	۱۳,۵۱۲E	۲
	۸,۵۶E	۲
منابع مالی محدود	۹,۵۵E	۲
	۱۰,۵۸E	۲
	۱۳,۵۳E	۲
اتکای اقتصادی کشور به منابع محیط‌زیستی	۱۲,۵۶,۵۴,۵۲E	۴
	۹,۵۷,۵۶,۵۱E	۴
	۱۲,۵۹,۵۲E	۳
	۱۲,۵۸,۵۶,۵۱E	۴
ناتوانی مسئولان مربوطه ناتوانی در مدیریت غلط	۸,۵۳E	۲
	۹,۵۲E	۲
	۱۱,۵۳E	۲
	۱۲E	۱
	۱۱,۵۸E	۲
	۱۰,۵۷E	۲
ناتوانی در جهت حفظ و بازسازی سازمان محیط‌زیست	۹,۵۵E	۲
	۸,۵۱۰,۵۸E	۳
	۴,۵۲E	۲
	۹,۵۵E	۲
	۵E	۱

برنامه‌ریزی نکردن سازمان‌های محیط‌زیستی	۸,۰۳E	۲
---	-------	---

همان گونه که بیان گردید، جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات و افزایش سرعت و دقت در داده‌های پژوهش از نرم‌افزار کیفی MAXQDA استفاده نمودیم. در این فرآیند دسته‌بندی قسمت به از قابلیت‌های این نرم‌افزار اشاره می‌نماییم.

در شکل ۱ نمایی از میزان پراکندگی کدگذاری انجام شده نسبت به پاراگراف‌های متن - مصاحبه قابل ملاحظه است، بدین معنا که متن مصاحبه‌ی انجام شده شامل ۲۱ پاراگراف بوده و نوار سبز رنگ پاراگراف‌های حاوی نکات مهم مصاحبه را نشان می‌دهد.

۷- شکل ۱. کدگذاری نکات کلیدی توسط خبره

نتایج مصاحبات نشان داد که ۳۳ مقوله از تمامی چالش‌های موجود در دست قرار گرفت که عدم حفظ حقوق اشخاص با فراوانی ۱۵ مرتبه در متن مصاحبات در راس چالش‌ها قرار گرفته است همچنین از جمله چالش‌هایی که در مشارکت نهادها و مردم در برابر جرایم محیط‌زیستی وجود دارد شامل نبودن بود پشتیبانی مناسب دولتی با فراوانی ۶۵ کد، تنظیم مقررات بهینه با فراوانی ۹۲، نظارت دولتی با فراوانی ۷۲، مدیریت کارآمد با فراوانی ۴۲، زیرساخت‌های بهداشتی با فراوانی ۴۲، عدم سرمایه‌گذاری مناسب با فراوانی ۲۳ کد باز می‌باشد.

۸- نتایج معادلات ساختاری

معادلات ساختاری بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای مورد بررسی است. در صورتی که مؤلفه‌ها نرمال باشند برای بررسی فرضیات تحقیق از آزمون‌های آماری پارامتریک و در صورتی که توزیع مؤلفه‌های ما غیرنرمال باشد از آزمون‌های آماری ناپارامتریک استفاده می‌کنیم. برای بررسی این که آیا نمونه متعلق به جامعه نرمال می‌باشد میتوان از آزمون‌ها و نمودارهای آماری خاصی که در نرم‌افزار SPSS موجود می‌باشد، استفاده نمود. یکی از این آزمون‌ها، آزمون کولموگروف-اسمیرنوف می‌باشد که به بررسی نرمال بودن متغیرها می‌پردازد. نتایج این آزمون در جدول ۱ اشاره شده است.

جدول ۲: نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

متغیرها	کولموگروف-اسمیرنوف	سطح معناداری (sig)	وضعیت
پشتیبانی مناسب دولت در بخش محیط‌زیست	۸۰,۰	۵۳,۰	نرمال
تنظیم مقررات بهینه	۷۹,۰	۱۹,۰	نرمال

نظارت دولتی	۷۱,۰	۱۶,۰	نرمال
مدیریت کارآمد	۷۸,۰	۰۹,۰	نرمال
زیرساخت‌های بهداشتی	۸۱,۰	۰۵,۰	نرمال
سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولت	۷۲,۰	۰۶,۰	نرمال

از آن جا که مقدار سطح معناداری (sig) برای همه متغیرها از ۵ درصد بیشتر می‌باشد لذا همه متغیرها دارای توزیع نرمال هستند.

جدول ۳: نتایج ضرایب همبستگی

ضرایب همبستگی						
متغیرها	پشتیبانی مناسب دولت	تنظیم مقررات بهینه	نظارت دولتی	مدیریت کارآمد	زیرساخت‌های بهداشتی	سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولت
جرایم محیط‌زیستی	*۵۴۴.	**۴۶۹.	**۶۷۰.	**۶۹۵.	**۶۲۳.	**۷۱۲.

مندرجات جدول ۲ نشان می‌دهد، ضرایب همبستگی به دست آمده سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولتی در سطح $p > 0/50$ معنی‌دار هستند. (سطوح معنی‌داری برای ضرایب با علامت ** در جدول آمده است). بیشترین ضریب همبستگی را متغیر سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولت و کمترین ضریب همبستگی را تنظیم مقررات بهینه دارند؛ بنابراین از بین فرضیه‌ها، همه فرضیه‌ها مورد تأیید قرار گرفتند.

ارزیابی مدل برای آزمون مدل مفهومی پژوهش از فن مدلسازی مربعات جزئی استفاده شد و امکان بررسی نظریه و سنج‌ها را به طور همزمان فراهم می‌سازد.

در مدل‌های PLS دو مدل آزمون می‌شود. مدل بیرونی که همارز مدل اندازه‌گیری است و مدل درونی که مشابه مدل ساختاری در مدل‌های معادلات ساختاری است. مدل درونی نشانگر بارهای عاملی متغیرهای مشاهده شده است.

جدول ۴: فرآیند دو مرحله‌ای ارزیابی مدل (آذر و همکاران، ۱۳۹۱)

روایی و پایایی سازه‌های انعکاسی	ارزیابی مدل بیرونی
روایی سازه‌های ترکیبی	
تبیین پراکندگی سازه‌های درونزا	ارزیابی مدل درونی

میزان اثر (ضریب β)	
ارتباط پیشبین (ضریب تعیین یا R^2)	

۹- بررسی روایی و پایایی مدل‌های اندازه‌گیری

همانطور که می‌دانیم در مدل‌های PLS مدل‌های اندازه‌گیری یا همان سازه‌ها به دو دسته سازه‌های انعکاسی و سازه‌های ترکیبی تقسیم می‌شود. در این مطالعه تمام مدل‌های اندازه‌گیری از نوع انعکاسی هستند. در ارزیابی پایایی این مدل‌ها باید تک بعدی بودن بلوک‌ها تعیین شود. از آلفای کرونباخ برای تعیین تک بعدی بودن مدل‌های اندازه‌گیری استفاده می‌شود (آذر و همکاران، ۱۹۳۱). معمولاً اولین معیاری که در مدل‌های اندازه‌گیری انعکاسی بررسی می‌شود، پایایی سازگاری درونی است. معیار سنتی برای کنترل آن آلفای کرونباخ است که برآوردی را برای پایایی براساس همبستگی درونی معرف‌ها ارائه می‌دهد. اگر آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷۰ باشد، سازگاری درونی و تک بعدی بودن بلوک تأیید می‌گردد.

علاوه بر آلفای کرونباخ، در مدل‌های مسیری PLS از پایایی مرکب^۶ نیز برای بررسی پایایی سازگاری درونی و تک بعدی بودن بلوک‌ها استفاده می‌شود. اگر میزان این شاخص که به P دیلون-گلدشتاین معروف است، بیشتر از ۰/۰۷ باشد، پایایی مرکب مدل تأیید می‌شود.

برای تشخیص تک‌بعدی بودن یک بلوک پایایی مرکب نسبت به آلفای کرونباخ شاخص مناسبتری است. زیرا آلفای کرونباخ مبتنی بر فرض هم‌ارزی متغیرهای مشاهده شده است. یعنی فرض می‌شود که هر متغیر مشاهده شده، اهمیت یکسانی نسبت به سایر متغیرهای مشاهده شده در تعریف متغیر پنهان دارد. اما پایایی مرکب این فرض را ندارد و براساس نتایج مدل (یعنی بارهای عاملی) است تا همبستگی موجود بین متغیرهای مشاهده شده در مجموعه داده‌ها، در واقع آلفای کرونباخ تخمینی کران پایینی از پایایی ارائه می‌دهد. (آذر و همکاران، ۱۳۹۱). نتایج و گزارش خروجی نرم‌افزار PLS برای این دو شاخص در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۵: نتایج و گزارش خروجی نرم‌افزار PLS

متغیرهای تحقیق	آلفای کرونباخ	پایایی مرکب
----------------	---------------	-------------

^۶ Composite Reliability

۹۱۷,۰	۸۸۴,۰	پشتیبانی مناسب دولت در بخش محیطزیست
۹۰۴,۰	۸۴,۰	تنظیم مقررات بهینه
۸۹۶,۰	۸۲۶,۰	نظارت دولتی
۹۴۱,۰	۹۱۶,۰	مدیریت کارآمد
۹۱۲,۰	۸۵۶,۰	زیرساخت‌های بهداشتی
۹۶۵,۰	۷۵۶,۰	سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولت

همانطور که می‌بینید مقادیر به دست آمده برای آلفای کرونباخ و پایایی مرکب بیشتر از ۰/۷۰ است که نشان‌دهنده پایایی مطلوب متغیرهای تحقیق است. بنابراین مدل‌های اندازه‌گیری از پایایی مطلوبی برخوردارند. این شاخص‌ها از طریق بررسی همبستگی درونی یا بارهای عاملی بین معرفها در مورد پایایی همزمان متغیرها نتیجه می‌گیرند اما از آنجا که پایایی معرفها متفاوت است، پایایی هر معرف باید به تنهایی ارزیابی شود. محققان معتقدند که متغیرهایی که دارای بار عاملی ۷ (همبستگی بین یک سازه و هر کدام از متغیرهای مشاهده‌شده آن) کمتر از ۰/۴ باشند، باید از مدل اندازه‌گیری حذف شوند (کلمپر، ۵۹۹۱). پایایی معرفها در جدول ۴ آورده شده است.

۱۰- بررسی مدل درونی تحقیق

اعداد درون جدول بیانگر مقادیر R^2 برای متغیرهای مکنون درونزا هستند. همانطور که مشاهده می‌شود برای متغیرهای مکنون برونزا یا مستقل مقدار R^2 ارائه نمی‌شود. همانطور که مشاهده می‌شود مقدار R^2 برای همه متغیرها در سطح قابل توجه می‌باشد.

جدول ۶: مقدار ضریب تعیین

R Square	متغیرهای پژوهش
۸۹۲,۰	پشتیبانی مناسب دولت در بخش محیطزیست

۸۱۶,۰	تنظیم مقررات بهینه
۸۸۶,۰	نظارت دولتی
۶۵۰,۰	مدیریت کارآمد
۹۰۲,۰	زیرساخت‌های بهداشتی
۸۸۵,۰	سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولت

شکل ۲: مدل مفهومی تحقیق در حالت استاندارد (منبع: نتایج محقق)

برای آزمون معناداری فرضیه‌ها آزمون بوت استراپ گرفته شده است که از شاخص جزئی مقدار آماره T (T-value) استفاده شده است. مقادیر T برای مدل تحقیق در شکل ۳ آورده شده است.

شکل ۳: مدل تحقیق در حالت T (منبع: نتایج محقق)

۱۱- بررسی رتبه‌بندی چالش‌های مردم و نهادهای جامعه‌ای در برابر جرایم زیست‌محیطی

با توجه به اندازه گیری آزمون فریدمن به رتبه‌بندی هر یک از چالش‌های مردم و نهادهای جامعه‌ای در برابر جرایم زیست‌محیطی پرداخته شده است. نتایج نشان داده است.

همانطور که مشخص است سطح معناداری آزمون ۱۴,۰ حاصل شده است که از ضریب خطا ۰,۵ کمتر است لذا میتوان فرض صفر را که مبتنی بر یکسان بودن چالش‌های مردم و نهادهای جامعه‌ای در برابر جرایم زیست‌محیطی می‌باشد را به صراحت رد کرد و چنین نتیجه گرفت که تاثیر چالش‌های مردم و نهادهای جامعه‌ای در برابر جرایم زیست‌محیطی متفاوت می‌باشد.

جدول ۷. آزمون رتبه‌بندی فریدمن

تعداد	کای دو	درجه آزادی	سطح معنی داری

۰۱۴,۰	۳	۵۹۶,۱۵	۱۸۵
-------	---	--------	-----

۱۲- وزن نهایی هر یک از چالش‌های مردم و نهادهای جامعه‌ی بر جرایم زیست محیطی

جدول ۸. وزن نهایی هر یک از چالش‌ها بر جرایم محیط‌زیستی

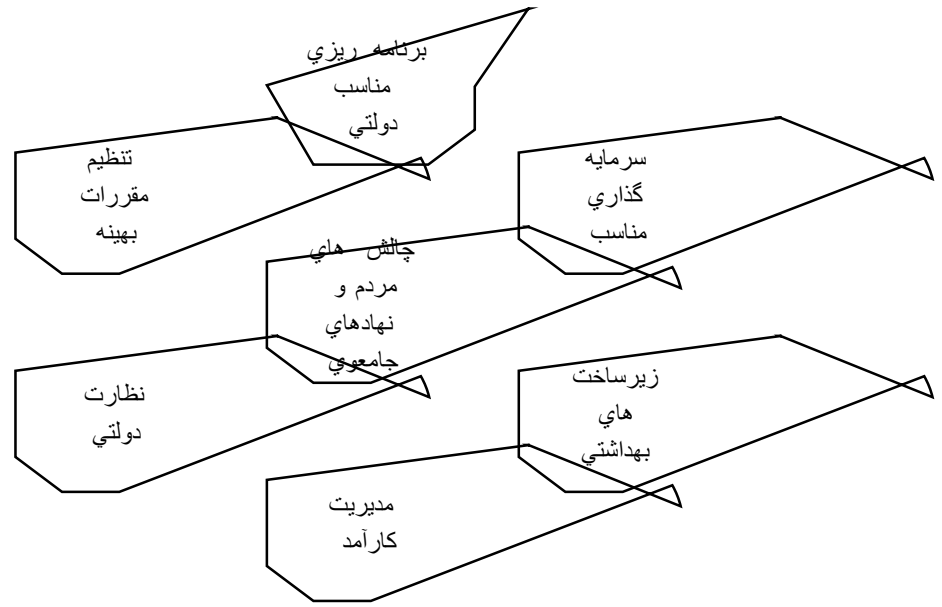
وزن	متغیرهای پژوهش
۳۷,۷	پشتیبانی مناسب دولت در بخش محیط‌زیست
۳۲,۶	تنظیم مقررات بهینه
۹۸,۵	نظارت دولتی
۳۹,۴	مدیریت کارآمد
۲۳,۷	زیرساخت‌های بهداشتی
۸۷,۶	سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولت

همانگونه که مشاهده می‌شود به ترتیب، پشتیبانی دولت در بخش زیست محیطی با ۳۷,۷ به عنوان بزرگترین چالش در برابر جرایم محیط‌زیستی و مدیریت کارآمد با میزان ۳۹,۴ کمترین میزان تأثیر بر جرایم محیط‌زیستی را دارد.

۱۳- نتیجه

همانگونه که مشاهده با توجه به کد گذاری‌ها، نتایج مصاحبات نشان داد که ۳۳ مقوله از تمامی چالش‌های موجود در دست قرار گرفت که عدم حفظ حقوق اشخاص با فراوانی ۵۱ مرتبه در متن مصاحبات در راس چالش‌ها قرار گرفته است همچنین از جمله چالش‌هایی که در مشارکت نهادها و مردم در برابر جرایم محیط‌زیستی وجود دارد شامل نبود نبود پشتیبانی مناسب دولتی با فراوانی ۶۵ کد، تنظیم مقررات بهینه با فراوانی ۲۹، نظارت دولتی با فراوانی ۲۷، مدیریت کارآمد با فراوانی ۲۴، زیرساخت‌های بهداشتی با فراوانی ۲۴، عدم سرمایه‌گذاری مناسب با فراوانی ۲۳ کد باز می‌باشد. همچنین با توجه به تحلیل عاملی تاییدی، آنجا که مقدار معناداری (T-value) برای متغیرهای پشتیبانی مناسب دولت در بخش محیط‌زیست، تنظیم مقررات بهینه، نظارت دولتی، مدیریت کارآمد،

زیرساخت‌های بهداشتی، سرمایه‌گذاری‌های مناسب دولتی عنوان یکی از ۱/۶۹ بزرگتر است در سطح ۵۹ درصد میتوان گفت رابطه بین این دو متغیر معنادار است. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده تمامی این عوامل بر جرایم محیط‌زیستی تأثیرگذار می‌باشد که در نهایت میتوان الگویی به صورت ذیل تدوین نمود:

شکل ۴: تدوین الوی مناسب جهت رفع جرایم زیست محیطی

۱۴- پیشنهادات

پیشنهادات زیادی در این باره میتوان ارائه کرد که جهت سیاست گذاری های مناسب دولتی حائز اهمیت باشد که در این مقاله به برخی از این پیشنهادات اشاره می شود:

برای تأثیر بیشتر سیاست گذاری های ج هاد کشاورزی و نهادهای مرتبط با محیط زیست با ایجاد کمپین های مناسب دولتی و نظارت مستقیم و ایجاد مقررات بهینه بتوانند در جهت تردد درون شهری و برون شهری برنامه ریزی نمایند.

دستورالعمل هایی از بالا به پایین در سطح شهر و بین شهری تدوین گردد تا بتواند در مدت زمان بسیار کمتری به تدوین برنامه های جهت افزایش زیرساخت های بهداشتی و سرمایه گذاری های دولتی در بخش های مختلف شهری جهت کاهش جرایم زیست محیطی پرداخته شود. همچنین در مقالات آینده میتوان تدوین الگوی مناسب جهت برنامه ریزی های اصولی و کارآمد داخلی را در نظر گرفت.

References

Beled Su, Robert Bou Sechak, Bolsela, International Law Dictionary (1996), translated by Bahman Aghaei, first edition, Tehran, Ganj Danesh Library, p. 85.

- Helmi, Nusratullah, (2006), international responsibility of the government; Plans prepared by the International Law Commission of the United Nations regarding the international responsibility of the government 2005, Spring and Summer No. 18, Public Law Research, Tehran, p. 181.
- Darabpour, Mehrab, (2008), Responsibilities outside the contract, first edition, Tehran, Majid Publishing House, p. 23.
- Dalmasi Marti, Miri, "From Criminal Law to Criminal Policy", (1999), Ali Hossein Najafi A-Barandabadi, Security Magazine, No. 3, Year 1, p. 7.
- Ramezani Qawamabadi Mohammad Hossein, (2017), "Reflection on the role of non-governmental organizations in environmental criminal lawsuits", Mofid Legal Weekly, Volume 4, Number 1, pp. 105-102.
- Simber, Reza,(2004), Human rights in the framework of the environment, Political Economic Information, Khordad and Tir, No. 201 and 202, Tehran, p. 110.
- Sanei, Parviz;(2011), General Criminal Law, Volume 1, First Edition, Tehran: Ganj Danesh Publications, 71, p. 172.
- Tabatabai Motmani, Manouchehr, (2002), "Administrative Laws", Samet Publications, Tehran, pp. 289-287.
- Abdullahi, Mohsen, (2016), "Criminal protection of the environment: a reflection on the requirements of environmental criminal law"; Journal of Environmental Sciences; fifth year; the first number; Fall, p.111.
- Abdulahi Mohsen, Frayadi Masoud, (2010), "Legal Challenges of Iran's Environmental Protection Organization", Scientific-Research Quarterly of Environmental Sciences, Shahid Beheshti University Environmental Sciences Research School. Number 3, pp. 143-180.
- Aliabadi, Abdul Hossein,(2001), (Criminal Law), first volume, second edition, Tehran: Ferdowsi Publishing House, p. 45 and Goldouzian, Iraj.
- Ghavam, Mir Azim; (1996), "Criminal protection of the environment"; The third edition, publications of the Environmental Protection Organization; P. 99.13- Hosni, Hassan, (2015), Trade Laws (including all topics), Tehran, Mizan Publishing House.

Maryan Green,(2000), International Law, London, Pitman Publishing, pp.242-244.